

Àmbit Administració de justícia

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2009)

**La incidència de l'aprovació de la LO
1/2004, de mesures de protecció integral
contra la violència de gènere, a nivell
institucional**

Autores

Elena Larrauri Pijoan
Lorena Antón García

Novembre de 2009

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>.

Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

ÍNDEX

I. RESUM.....	Error! No s'ha definit l'adreça d'interès.
II. INTRODUCCIÓ.....	4
III. OBJECTIUS DE LA RECERCA	5
IV. MARC TEÒRIC I CONCEPTUALITZACIÓ	6
V. DISSENY DE LA RECERCA	11
VI. RESULTATS.....	13
VII. CONCLUSIONS.....	19
VIII. PROPOSTES.....	22
IX. BIBLIOGRAFIA	24

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball es desenvolupa dins del marc dels projectes 'Género y marginación: victimización y delincuencia' (DER2009-08344/JURI) i 'Políticas de reinserción en el ámbito penal' (DER2008-05041/JURI), tots dos finançats pel Ministeri de Ciència i Innovació.

L'any 2006 es va començar una recerca¹ sobre les penes que efectivament s'estaven executant amb les reformes aprovades l'any 2003 i 2004², per la comissió d'un delictes de maltractament ocasional, regulat en l'art. 153 CP, quan aquest es produïa dins de l'àmbit de la parella.

Aquest estudi va permetre constatar la cada vegada major aplicació dels programes formatius o de tractament³, principalment per la seva imposició legislativa, i això va augmentar el nostre interès per conèixer com s'estaven aplicant aquests programes, en què consistien, quins problemes d'execució es detectaven i quin impacte havia tingut aquesta aplicació en els agents implicats, principalment els jutges i el Servei de Mesures Penals Alternatives (SMPA).

Per tal d'aconseguir donar resposta a tots els objectius plantejats, d'una banda, es van realitzar tres seminaris⁴, un d'ells internacional, en els quals van participar ponents de tots els àmbits: judicial, administratiu (SMPA) i universitari. Aquests seminaris en van ajudar a: determinar els problemes legals de la seva regulació; establir un mapa de com s'executen els programes a Catalunya, qui els porta a terme i quins problemes es troben; conèixer el seu funcionament i el seu contingut; i, finalment, conèixer l'opinió dels professionals respecte de la seva aplicació obligatòria i les seves conseqüències per a l'Administració.

D'altra banda, es va realitzar un estudi empíric qualitatiu dins del qual es van entrevistar quinze jutges i jutgesses de Barcelona (dos de Jutjats de Violència sobre la Dona, vuit de Jutjats Penals i cinc de Jutjats d'Execució), per tal de conèixer la seva opinió i l'impacte que havia tingut la Llei Integral en la seva tasca diària, pel que feia als programes formatius o de

---

¹ En part finançada pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Resolució JUS/3967/2007)

² En aplicació de la LO 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers i LO 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

³ Per més informació veure Antón, L. – Larrauri, E. (2009).

⁴ Amb el finançament del Instituto de la Mujer.

tractament. Aquest treball empíric va permetre veure els coneixements que els jutges tenen d'aquesta mesura i percebre una descoordinació entre els dos àmbits directament implicats, SMPA i jutges.

2. OBJECTIUS DE LA RECERCA

La recerca té com principals objectius els següents:

- 1) Donar una visió general de la situació actual i dels problemes que ha suposat l'aprovació de la LO 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, pel que fa als programes formatius o de tractament aplicats per la comissió d'un delictes de violència de gènere.
- 2) Conèixer l'opinió dels jutges de violència sobre la dona, els jutges penals i els jutges d'execució sobre l'obligació de realitzar programes formatius o de tractament com a mesura per delictes de violència de gènere i sobre la seva imposició obligatòria per a tots el condemnats que vegin suspesa o substituïda la pena de presó inicialment imposada.
- 3) Millorar l'execució dels programes formatius i fer propostes a les institucions que els duen a terme per tal adaptar-los als programes que es duen a terme en l'àmbit comparat.

3. MARC TEÒRIC I CONCEPTUALITZACIÓ

3.1 Els programes formatius o de tractament a la LO 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral

Els programes formatius o de tractament es van introduir al sistema penal espanyol a l'any 1995, amb la reforma del Codi Penal, però la seva aplicació no es va possibilitar de forma efectiva fins l'any 2004, amb l'aprovació de la Llei Integral, la qual va obligar als jutges a imposar programes formatius com a condició en tots els casos de suspensió i substitució d'una pena privativa de llibertat imposada per la comissió d'un delictes de violència de gènere.

Tenint en compte la tradicional falta de recolzament que han tingut a Espanya aquests programes i la negativa dels sectors feministes 'oficials' (Larrauri, E., 2007), tant a nivell espanyol com europeu, és sorprenent que el legislador hagi optat per la seva inclusió obligatòria dins de la Llei Integral (Larrauri, E., 2009b)

Dins dels nostre punt de vista, la seva introducció per la Llei Integral es deu fonamentalment al fet que cada vegada es demana més intervenció penal, a la creença en els programes cognitiu-conductuals (cada vegada més desenvolupats i amb resultats positius) i a una manca de càstigs creïbles (Larrauri, E., 2009b).

En l'actualitat hi ha tres tipus de programes que es duen a terme: el programes que es fan dins de presó, els que es fan a la comunitat com a mesura penal alternativa a la presó i els voluntaris (que estan fora del sistema penal). Els programes en els quals hem centrat la nostra investigació són els programes que es fan a la comunitat, com a mesura penal alternativa.

Els programes formatius que s'executen com a pena alternativa, és a dir, com a condició per a la suspensió o substitució d'una pena de presó, tenen dues característiques excepcionals: són obligatoris, és a dir, la seva aplicació és requisit indispensable per la concessió de suspensió o substitució de la pena privativa de llibertat (i no es requereix consentiment del penat – art. 49 CP – com en altres penes alternatives, com per exemple

els treballs en benefici de la comunitat) i, en cas d'incompliment, es prevé l'execució de la pena de presó immediata.

Aquesta obligatorietat ha suposat la discrepància d'una banda, dels jutges, com veurem als resultats, els quals consideren que es coarta la seva discrecionalitat, i d'altre banda, de la doctrina, la qual considera que no es respecta el principi de legalitat, ja que ni el legislador ni el jutge preven la duració de la pena, ni el principi d'individualització de la pena, ja que tots el penats, independentment del risc, dels fets comesos o de les seves circumstàncies personals, fan el mateix programa⁵.

En el següent apartat analitzarem algunes xifres que indiquen l'augment d'aplicació d'aquest programes.

3.2 Aplicació de l'obligació de realitzar programes formatius o de tractament

L'aprovació de la Llei Integral ha suposat que el nombre de condemnats a programes formatius que arriben al SMPA hagi passat de 38 en 2004 a 985 al 2008. Així, el SMPA s'ha vist obligat a augmentar els grups fins a 44 al 2008⁶ (l'any 2004 n'hi havia només un grup), tal i com es pot apreciar a la taula 1.

Per tal de no incrementar la llista d'espera i d'evitar la prescripció de la pena, l'Administració s'ha vist obligada a acceptar les institucions que ja existien a Catalunya pel desenvolupament dels programes, sense un procés d'acreditació que garantís que el contingut dels programes responia als estàndards de qualitat establerts a nivell europeu o, al menys, l'homogeneïtat de les institucions.

---

⁵ Generalment és al Servei de Mesures Penals Alternatives on es determina el nivell de risc, i en funció d'aquest nivell de risc se li dona prioritat o se li envia a un programa o a un altre.

⁶ Subero, J.J. (2008).

Taula 1: Evolució dels programes formatius a Catalunya⁷

Programes formatius de violència domèstica i de gènere	2004	2005	2006	2007	2008
Condemnats a Programa Formatiu	38	294	751	969	985
Homes	37	287	722	935	855
Dones	1	7	29	34	38
Enviats a Programa Formatiu ⁸	8	40	287	420	682
Grups	1	4	16	28	44

Font: Dades proporcionades per Juanjo Subero, Cap de la Unitat de Mesures Penals Alternatives.

Segon les dades del nostre estudi⁹, l'aplicació d'aquesta mesura en casos de suspensió de la pena de presó imposada per delictes de violència de gènere era cada vegada major, inclús quan la seva imposició era discrecional pels jutges¹⁰.

Tal i com es pot apreciar al gràfic 1, sota la LO 11/2003, en casos de suspensió de la pena privativa de llibertat imposada per la comissió d'un delicte de maltractament ocasional en l'àmbit de la parella, els jutges imposaven en un 14,3% dels casos la condició de realitzar un programa formatiu, mentre que sota la LO 15/2003 el percentatge d'aplicació augmenta fins a un 26,5%.

Això ens indica que els jutges consideraven que en casos de suspensió era una mesura positiva ja que, malgrat que la seva imposició no era obligatòria, l'aplicaven cada vegada més.

Tot i així, quan la seva aplicació va devenir obligatòria, els jutges només la van aplicar en el 76,6% dels casos. El fet que no s'apliqui en el 100% dels casos es pot deure, segon la nostra opinió i en acord amb els resultats de la recerca, a que els jutges, malgrat considerar que és una mesura positiva i adequada per aquest tipus de delictes, no estan

⁷ Pel que fa a Espanya el nombre de programes formatius imposats, al 2007 ha estat 5.711 i al 2008, 7860 (Geldschläger, comunicació personal, 21 de abril, 2009)

⁸ La diferència entre les persones condemnades i la categoria de 'enviats', fa referència a l'existència de llistes d'espera per poder complir aquesta condemna.

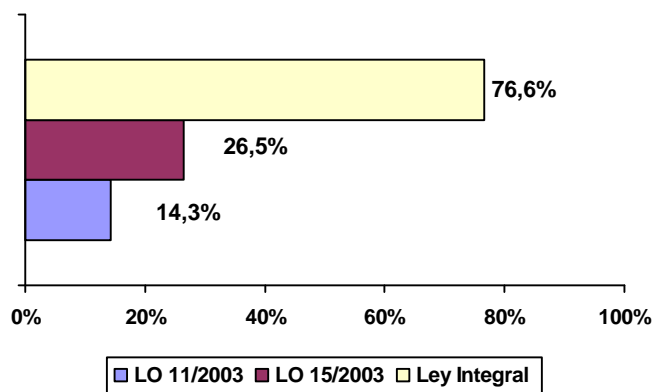
⁹ Antón, L. – Larrauri, E. (2009, p. 18).

¹⁰ Recordeu que va ser la Llei Integral la que va fer obligatòria la imposició de l'obligació de realitzar programes formatius o de tractament como condició imperativa en tots els casos de suspensió o substitució de penes privatives de llibertat imposades per delictes de violència de gènere. Abans, sota l'aplicació de la LO 11/2003 i la LO 15/2003, la seva aplicació era discrecional.

d'acord amb que sigui d'aplicació obligatòria per tots els casos, sense diferenciar nivells de risc o característiques dels fets o personals del condemnat.

Gràfic 1: Aplicació de l'obligació de realitzar programes formatius o de tractament en casos de suspensió de la pena

Font: Antón, L. – Larrauri, E. (2009)

En el següent apartat analitzarem la situació respecte dels criteris d'aplicació dels programes formatius que duen a terme les institucions.

3.3 Criteris dels programes que duen a terme les institucions

Des de que es van començar a aplicar els programes formatius o de tractament com a mesura penal, tant a nivell nacional com internacional, es va insistir en la necessitat de consensuar uns estàndards de qualitat per a tots els programes, per tal d'unificar el seu contingut i garantir la qualitat de tots el programes que s'imparteixin.

Pel que fa a l'àmbit comparat¹¹, a Alemanya hi ha estàndards consensuats però no vinculants (BAgTHG). Al Regne Unit (Respect) s'ha desenvolupat un sistema d'acreditació pels programes que demanen subvencions públiques amb estàndards vinculants. Finalment, als Estats Units la majoria de estats tenen estàndards de qualitat vinculants.

---

¹¹ Geldschläger, H. (2009).

A Espanya, en Febrer de 2006, el Grup 25 va publicar un monogràfic sobre 'Criteris de qualitat per intervencions amb homes que exerceixen violència a la parella'¹², els quals no són vinculants, ni tant sol estan consensuats.

En aquest monogràfic s'especifiquen onze criteris o principis el quals haurien de seguir els programes que es duen a terme a Espanya:

1. Orientació de gènere i acció coordinada
2. Qualificació dels professionals (supervisada periòdicament)
3. Garantir la seguretat e intervenir amb les dones
4. Risc d'intervencions no específiques
5. Pre-admissió al tractament i avaluació individualitzada
6. Intervenció educacional, cognitiva, emocional i conductual
7. Formats i temps adequats i intervenció amb la víctima
8. Estructura d'avaluació d'eficiència del programa
9. Programa d'intervenció no com alternativa a la presó
10. Subvenció pública inseparable del control de qualitat
11. Actualització dels criteris

Com que l'augment de persones condemnades a realitzar programes formatius ha estat desorbitat des de l'aprovació de la Llei Integral, el SMPA s'ha vist obligat a acceptar les institucions ja existents per tal de dur a terme els programes en el temps previst, sense garantir que els programes segueixen els criteris de qualitat o la seva homogeneïtzació, tal i com s'ha mencionat abans.

L'any 2007, dins del programa europeu Daphne II, es va fer una recerca sobre la qualitat dels programes que es feien a Espanya i a Europa i la seva adequació als criteris de qualitat europeus¹³.

La conclusió general del treball¹⁴ és que a Espanya no es respecten els criteris de qualitat: no hi ha una coordinació amb els serveis d'atenció a les víctimes, no es contacta amb les

---

¹² http://webs.uvigo.es/pmayobre/textos/varios/violencia_masculina.pdf

¹³ Dins del projecte 'Trabajo con Hombres que ejercen Violencia Doméstica en Europa'.
www.work-with-perpetrators.eu

doncs, no es valora sistemàticament el risc, i no es fa un seguiment per tal d'avaluar el programa ni s'avaluen els resultats dels programes per entitats externes.

Així doncs, és necessari arribar a un acord sobre els criteris de qualitat comuns que han de seguir tots els programes que es duen a terme a Espanya, i que aquests criteris siguin vinculants per tots els organismes públics que els desenvolupin.

4. DISSENY DE LA RECERCA

Aquest estudi va començar l'any 2006 amb la realització d'una recerca empírica quantitativa amb la qual es van extreure les dades sobre les penes que s'havien imposat i executat de l'octubre de 2003 fins al desembre de 2006 a Barcelona per la comissió d'un delicte de violència ocasional a l'àmbit de la parella, regulat a l'art. 153 del Codi Penal¹⁵.

Els resultats d'aquesta recerca van permetre intuir, tal i com s'ha explicat al marc teòric, que l'obligació de realitzar programes formatius gaudia d'una aprovació creixent entre els jutges, els quals aplicaven aquesta mesura cada vegada més, inclús quans no hi era obligatori¹⁶.

Això va motivar continuar investigant sobre aquesta mesura i la seva aplicació. Es va començar amb la recopilació de tota la informació relativa a la regulació legislativa dels programes formatius i es va fer un estudi teòric sobre l'evolució legislativa que ha tingut lloc a Espanya als últims cinc anys i com s'han introduït els programes formatius en l'àmbit de la violència de gènere.

Per tal d'aprofundir en el coneixement de la seva problemàtica, les seves condicions d'aplicació i l'opinió que d'aquesta mesura tenen els operadors jurídics, s'han fet dues actuacions, d'una banda s'han realitzat seminaris d'experts, i d'altra banda s'ha realitzat un estudi empíric qualitatiu.

---

¹⁴ Geldschläger, H., (2009).

¹⁵ Una part d'aquesta recerca va estar finançada pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Resolució JUS/3967/2007)

¹⁶ Antón, L. – Larrauri, E. (2009).

4.1 Seminaris d'experts

Es van realitzar tres seminaris d'experts¹⁷ sobre 'El tractament de les persones condemnades per delictes de violència de gènere en la LO 1/2004: avaluació del control administratiu i judicial de la seva aplicació', en els quals van participar especialistes del dret penal i violència de gènere, jutges, advocats, representants del servei de mesures penals alternatives i psicòlegs encarregats de portar a terme els programes.

4.2 Recerca qualitativa: realització d'entrevistes a jutges de violència sobre la dona, jutges penals y jutges d'execució

Per tal de conèixer l'opinió dels jutges sobre els programes formatius, la seva obligatorietat en tots els casos de violència de gènere i les conseqüències que havia tingut l'aprovació de la Llei Integral en la tasca diària dels jutges es va fer un estudi qualitatiu basat en la realització d'entrevistes a jutges de Barcelona.

Es van fer quinze entrevistes: dos als jutjats de violència sobre la dona, vuit als jutjats penals i cinc als jutjats d'execució.

La selecció dels jutges es va fer aleatòriament. A Barcelona, al moment de realitzar la recerca, hi havia un total de quatre jutges de violència contra la dona, vint-i-u jutges penals i vuit jutges d'execució (dos en cadascun dels quatre jutjats d'execució).

Per qüestions de temps i de disponibilitat dels jutges es va decidir fer una selecció de la meitat del total, és a dir, dos jutges de violència contra la dona, onze jutges penals i quatre jutges d'execució.

En el cas dels jutges penals, dos de ells no van voler fer l'entrevista per que tenien molta feina, i un altre no va donar el seu consentiment per gravar-la, per la qual cosa només s'han fet vuit entrevistes.

---

¹⁷ Finançats pel Instituto de la Mujer.

En el cas dels jutges d'execució, com ja s'ha mencionat abans, hi ha dos jutges per cadascun del jutjats. En aquest jutjats s'han fet cinc entrevistes, en lloc de les quatre inicialment previstes, per que al contactar amb un dels jutges seleccionats, ell va decidir fer l'entrevista amb el seu col·lega del mateix jutjat.

Del total de jutges entrevistats sis eren homes i nou dones.

5. RESULTATS

En primer lloc es presentaran els resultats obtinguts de la realització dels seminaris d'experts i en segon lloc els resultats de les entrevistes als jutges.

Pel que fa als **seminaris d'experts**, els principals resultats són:

1) S'han detectat quatre problemes bàsics a la LO 1/2004:

a) La definició: la Llei fa menció a 'programes específics de reeducació i tractament', a 'programes formatius i psicològics', però no especifica qual és el seu contingut ni la diferència entre uns i altres.

b) Manca d'exhaustivitat: Està prevista la seva aplicació en tots el casos de substitució o suspensió de la pena de presó dictades per la comissió d'un delicte de violència de gènere, però no s'especifica quins són aquests delictes. Dins del terme 'violència de gènere' s'engloben situacions diverses que poden donar lloc a que s'apliqui aquesta mesura de realitzar un programa formatiu a persones que no han comés delictes propis de violència de gènere, com per exemple casos de delictes de violència domèstica (en els que l'agressor pot ser una dona), la qual cosa dificultaria la seva execució.

c) No individualització de la pena: No es fa menció a l'aplicació d'aquests programes en funció del risc, ni de la gravetat del delicte ni de les circumstàncies del delicte, del delinqüent o de la víctima, el que fa que no es respecti el principi d'individualització de la pena. Aquesta mesura s'està aplicant massivament a tots els casos de violència en els quals l'agressor és l'home i la víctima la dona parella o ex parella, sense tenir en compte el

nivell de risc o les necessitats concretes de cada condemnat, el que produeix un augment de les llistes d'espera i una reducció de la qualitat dels programes.

d) No s'especifica la duració dels programes

2) Pel que fa als problemes d'execució de l'obligació de realitzar programes formatius o de tractament, s'ha detectat que l'aplicació massiva i la manca de recursos humans i materials ha suposat una gran dificultat per garantir la qualitat del servei. Com s'ha mencionat abans, l'Administració no ha dotat de recursos al SMPA, el que fa que la seva execució resulti complicada i que es vegi obligada a acceptar les diferents institucions que duen a terme els programes sense comprovar que segueixen uns criteris mínims de qualitat.

Així mateix, en l'execució dels programes es presenten tres problemes concrets, a més d'aquesta manca de recursos, derivats de les característiques dels condemnats:

- a. problemes d'addicció: principalment drogues o alcohol
- b. problemes lingüístics: no parlen català ni castellà
- c. problemes amb el gènere: quan la condemnada és una dona no hi ha suficients dones per formar un grup abans de la prescripció de la pena i els psicòlegs encara no tenen massa clar les pautes a seguir amb aquest col·lectiu.

Molts d'aquests problemes es podrien solucionar amb la sol·licitud per part del jutge d'un informe criminològic previ a la imposició de la pena, on s'informi al jutge de les necessitats concretes del condemnat, evitant així una doble feina. Es necessari estudiar la possibilitat de demanar obligatòriament un informe criminològic.

3) Finalment, respecte de les condiciones d'aplicació per part de les institucions dels programes formatius o de tractament com a execució d'una mesura penal, s'ha comprovat que, fins l'aprovació de la LO 1/2004 els programes tenien una duració aproximada de sis mesos, en els quals es realitzen cinc sessions individuals i dotze grupals, el que feia aproximadament 30 hores de programa. Des de l'aprovació de la LO 1/2004 els psicòlegs s'han vist obligats a reduir el nombre de sessions i a augmentar el nombre de usuaris per tal de poder fer front a la demanda, la qual cosa influeix en la qualitat i efectivitat del programa.

Una vegada finalitzada la mesura no es fa cap seguiment, i seria recomanable fer un seguiment dels condemnats i una derivació a serveis socials, ja que aquesta mesura pot fer-los reflexionar, però és insuficient si no s'utilitza un recurs social una vegada finalitzat el programa.

Fins al moment, mai s'ha fet cap avaluació de la seva eficàcia¹⁸, i seria necessari fer aquesta avaluació per tal de conèixer l'opinió dels professionals que implementen la mesura, però també dels homes condemnats i de les seves dones parelles¹⁹.

Pel que fa a l'**estudi qualitatiu**, amb les entrevistes que s'han fet als jutges per tal de conèixer la seva opinió sobre la mesura de programes formatius o de tractament, s'han obtingut els resultats següents:

1) En general, els jutges van mostrar la creença de que aquesta mesura és positiva i pot ser una mesura adequada pel tractament d'alguns delictes de violència de gènere, sobre tot si s'aplica en conjunt amb una altra mesura, per tal de que hi hagi no només educació, sinó també una conseqüència negativa, un càstig, com es pot veure en les següents intervencions:

'Sí, yo pienso que sí... trabajo en beneficio de la comunidad con un programa formativo yo creo que puede ayudar mucho, muchísimo' (Jutge penal)

'Si no reeducamos y si no resocializamos vamos a tener el mismo problema. Es fundamental' (Jutge de Violència sobre la Dona)

'...lo más adecuado no es una penal, lo más adecuado sería un tratamiento social ... profundizar en por qué esa persona ha pegado a la otra' (Jutge penal)

'Es más positivo que no hacer nada... es un problema que tiene un componente social, el considerar que esto solo es punitivo, me parece un error gravísimo' (Jutge penal)

---

¹⁸ Actualment s'està portant a terme una investigació del Servei de Mesures Penals Alternatives i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

¹⁹ S'ha intentat dur a terme una recerca la qual s'ha hagut d'abandonar doncs després de 6 mesos de intents de connectar amb víctimes només s'ha aconseguit les dades d'una d'elles que no es va presentar a l'entrevista. És necessari tenir en compte que la eficàcia d'un servei cada cop més s'avaluarà també pel grau de satisfacció de les víctimes.

Malgrat aquest recolzament general, però, els jutges van mostrar el seu desacord amb el fet de que aquesta mesura sigui d'imposició obligatòria per a tots els casos de suspensió i substitució de la pena de presó en casos de violència de gènere, ja que això anul·la la seva discrecionalitat i indica una manca de confiança del legislador cap als jutges.

'... es que lo que es obligatorio no es... yo creo que no tiene que ser nada obligatorio, que las penas tienen que ser siempre discrecionales e individuales al caso concreto, no se pueden hacer unas valoraciones generales, sino que la previsión tiene que ser las de unas penas específicas que se crean las más adecuadas, pero que el juez las pueda aplicar al caso concreto, no que te vengan ya pautadas por el legislador, para estos casos todas estas penas, no, oye no, es que no funciona' (Jutge penal)

'que el programa formativo sea obligatorio es otro error (a més de l'obligació d'allunyament)' (Jutge d'execució)

2) S'ha detectat una clara desconnexió, d'una banda, entre els jutjats (probablement el volum desmesurat de treball fa que no s'interessin ni del que passa abans ni després de la seva intervenció) i, d'altra banda, amb el SMPA (hi ha un desconeixement de com funcionen els programes i en què consisteixen).

'Yo no sé cómo lo tramitan realmente en el juzgado de instrucción. Bueno, sé legalmente cómo es, pero no sé cómo funcionan exactamente, pero... yo no sé porque esto pertenece ya al trámite de ejecución y yo no llevo la ejecución, no sé ellos cómo lo harán' (Jutge penal)

'no ha habido una relación entre nosotros y los dinamizadores sociales, porque, porque la ley casi lo ha prohibido, y esto ha sido un gran, gran fallo, es decir, la ley estaba muy bien, pero fundarla solamente en la sanción, yo creo que es un error y la prueba son las absoluciones que existen, las absoluciones no son culpa nuestra eh?' (Jutge penal)

'... como eso (*l'execució del treball en benefici de la comunitat*) ya no depende de nosotros, es de mesures ... es mesures quien tiene que adoptar las medidas necesarias para que puedan recibir el programa adecuadamente, es que yo creo que ahí no es un problema nuestro, de ejecutorias, es problema de mesures, que le den el idioma, que busquen intérpretes ... es que eso (*que puedan recibir el curso*) ya no es competencia nuestra, de ejecutorias, es de que ... vamos, creo que es la opinión mayoritaria, es de

quien gestiona los cursos, porque eso ya, qué vamos a hacer nosotros!... nosotros simplemente condicionamos a que haga el curso de formación y ya que lo gestione medidas' (Jutge d'execució)

'No, jo realment no (*no sap com funcionen els programes formatius*)' (Jutge penal)

'tampoco sabemos muy bien la mecánica (*d'execució dels programes*), eso ya es medidas...' (Jutge d'execució)

'Sí, es que los programas formativos de violencia (*com a mesura penal*) son los que se hacen a través del ayuntamiento, son los que cursos que se programan a través del ayuntamiento básicamente, otra cosa son los programas de drogadicción o de rehabilitación...'

3) No acostumen a sol·licitar informe criminològic, el que pot influir en el fet que s'apliquin penes inadequades al perfil del condemnat i repercutir negativament en la seva execució, fent-la de vegades impossible.

Alguns dels comentaris que els jutges van fer respecte del informe criminològic van ser:

'Tal y como están las cosas, ¿tú crees que tienes tiempo de informes criminológicos?' (Jutge penal)

'No, ¿a quién?' 'uy, si les pidiéramos les hundiríamos, ¿informe criminológico sobre la persona? No... No, no se solicita. Primero, no sabía que se pudiera solicitar. Dudo mucho que tengan capacidades para poder hacer esto con el volumen que hay'. (Jutge penal)

'Esta valoración (sobre el nivell de risc), estos casos tan sencillos, la podemos hacer nosotros, no necesitamos al equipo de asesoramiento para esto. No hace falta mucho para eso' (Jutge penal)

'...antes de que entrara en vigor la ley esta del 2004 pedían (els fiscals) que la dirección general de medidas penales alternativas hiciera un informe sobre la procedencia o no

de dar la suspensión, lo que pasa es que eso se ha ido abandonando, porque la regulación es muy clara a qué lo tienes que condicionar' (Jutge d'execució)

'a veces actuamos un poco así, por automatismo, de decir, esta es la pena más práctica, y no pensamos igual la que es más adecuada para el caso concreto, la que va a servir para reinsertar' (Jutge penal)

4) En general, es pot afirmar que els jutges tenen un imaginari de dona maltractada i un discurs proper als medis de comunicació, de manera que consideren reals molts dels temes socials respecte de les dones maltractades, encara que empíricament no estiguin provats.

Així mateix, en alguns casos, s'aprecia una manca de sensibilitat 'emocional' en vers les dones, que fa incompreensible pels jutges les reaccions les seves, per exemple, pel que fa a la retractació. Constantment fan apreciacions subjectives que no es sustenten en cap fet objectiu.

'Esto nos lleva un periodo de un año y medio dos años, en los que las personas han estado trabajando en esa causa y termina en papel mojado... ' (Jutge penal)

'...da una cantidad de trabajo la mala fe (*de algunas mujeres*)...' (Jutge penal)

'(*la Llei Integral*) ha dado un arma muy grande a la mujeres que no siendo agredida quiere librarse del marido ... esto se da cada dos por tres...' (Jutge penal)

'... hay gente que saben hacerlo muy bien, hay mujeres que te llegan llorando histéricas y haber y tú como persona normal, tú piensas como una persona va a venir llorando y nerviosa si es mentira' (Jutge penal)

'... y luego todas esas que se van, te estoy hablando del momento de la guardia, todas esas que se van de allí con una medida cautelar, con una orden de alejamiento, generalmente llegan a juicio y no declaran porque o bien ya han conseguido el propósito que querían por vía civil o bien se han reconciliado...' (Jutge penal)

'Además, es que ya te crea a ti como juez un poco de desdén, porque tú ves que se trabaja para intentar conseguir que la sociedad este lo mejor posible, que funcione lo

mejor posible y que a las víctimas de violencia se les da la mayor protección y cuando trabajas aquí, te das cuenta de dos cosas, que las que están aquí normalmente no son víctimas de violencia y las que realmente son víctimas de violencia generalmente no denuncian ... pues muy desalentador te das cuenta que trabajas un poco para nada' (Jutge penal)

'la gente llega y ya no interviene en el juicio, ya no les interesa la sanción penal, para nada eh? Y por una causa u otra, jurídica, por una artimaña u otra jurídica de los letrados llega a sentencia absolutoria, pero el problema es que la gente ya no quiere que eso siga adelante, ya no quiere que hayan unas medidas de alejamiento...' (Jutge penal)

'Creo que se está haciendo un uso indebido por parte de la mujer y me da mucha rabia... denuncias falsas no lo sé, pero sí hombre claro, un instrumento de venganza, porque imagínate en el tema de los hijos sabes que una denuncia contra tu ex, pues le puede perjudicar en el régimen de visita, por celos también que tu pareja se ha ido con otro...' (Jutge penal)

6. CONCLUSIONS

En primer lloc, és important destacar que els jutges consideren la rehabilitació un principi bàsic de les penes, i per tant, creuen que els programes formatius són una mesura positiva per delictes com els de violència de gènere, que tenen un component cultural tant fort.

S'ha apreciat, però, una crítica de tots els operadors envers la seva obligatorietat. Si bé és una pena que gaudeix del seu recolzament, els jutges consideren que el fet de haver d'aplicar-la a tots els agressors per imperatiu legal, sense valorar el grau de necessitat de la mesura, coarta la seva discrecionalitat, i a més, incompleix el principi d'individualització de les penes, ja que s'aplica a tots els que vegin suspesa o substituïda la pena de presó inicialment imposada, sense tenir en compte les circumstàncies del cas concret o els nivells de risc, i sense especificar la seva duració.

El fet de reduir la discrecionalitat dels jutges afavoreix la tendència al formalisme dels jutges més preocupats per 'aplicar la llei' que per 'resoldre el problema' (Larrauri, E. 2009b)

En segon lloc, hi ha una desconexió evident entre els operadors jurídics i el SMPA, que es plasma, d'una banda, en el desconeixement del contingut i l'execució dels programes (què es treballa, durant quant temps, on, etc.) i, d'altra banda, en una delimitació clara de les responsabilitats, repetint-se constantment la idea de que 'fins aquí arriba el meu treball, la resta no és el meu problema'.

Tot això es produeix principalment per dues raons: hi ha un volum de feina tant alt que materialment no hi ha temps per dedicar a altres qüestions que no siguin estrictament de la seva competència²⁰ i existeix una llei molt clara que exigeix els jutges imposar programes formatius en tots els casos de suspensió i substitució de la pena de presó, el que fa que, independentment dels problemes que aquesta imposició generalitzada suposi a posteriori, el jutge està obligat a aplicar aquesta mesura.

Les principals conseqüències d'aquesta desconexió són: que hi hagi desconfiança dels jutges sobre l'execució dels programes formatius basada en una creença generalitzada de que hi ha penes alternatives, entre elles els programes formatius, que prescriuen; que es donin problemes en execució de difícil resolució, com ara problemes d'adicions, de comprensió (condemnat que parlen ni entenen el català o el castellà), o de contingut (que hi hagi dones condemnades a realitzar programes formatius pels delictes de violència domèstica conjuntament amb els condemnats per violència de gènere).

En tercer lloc, els jutges no acostumen a demanar l'informe criminològic a l'Equip d'Assessorament Tècnic (EAT) per tal determinar la pena que imposaran a l'agressor, possibilitat prevista a l'art. 28 del RD 515/2005, de 6 de maig, pel qual s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes.

De les entrevistes fetes als jutges es desprenen varies raons que podrien explicar aquest fet, a més del volum de feina abans mencionat:

1) Judici Ràpid: la majoria de processos per violència de gènere es tramitin per la via de judici ràpid, el que fa que hi hagi mancances en la instrucció dels casos i que no sigui possible, principalment per raons de temps, demanar un informe criminològic al EAT.

---

²⁰ Aquesta raó podria explicar també la desconexió que hi ha entre els diferents jutges (violència sobre la dona, penals i d'execució).

2) Llei d'enjudiciament criminal: els jutges penals, en principi, per compliment dels requisits del procés, no poder incoar noves proves d'ofici, per la qual cosa només utilitzen els informes que arriben amb la instrucció de la causa²¹.

3) Manca de discrecionalitat: el fet que tot sigui determinant pel legislador fa que els jutges no tinguin cap capacitat de decisió, per la qual cosa no cal demanar un informe criminològic d'assessorament.

4) Creença de que perden el temps: alguns jutges consideren que no cal dedicar tant de temps i amb tant detall a aquests casos de violència de gènere per que les dones finalment no reaccionen com elles esperen (no venen a declarar, tornen amb l'agressor, no volen que l'agressor entri a presó, etc.). Per tant, no cal demanar informes.

La principal conseqüència de no demanar informes criminològics que assessorin al jutge sobre les mesures més adequades per l'agressor concret és que s'apliquin mesures inexecutables, ja que no es detecten problemes bàsics que impossibiliten al SMPA i al condemnat a dur a terme la pena.

I, finalment, en quart lloc, els jutges reproduïxen el mateix discurs que es pot veure als medis de comunicació i a la societat en general. No estan formats amb una perspectiva de gènere i hi ha una manca de empatia amb les víctimes.

Hi ha un qüestionament constant de la declaració de les víctimes, sobre tot quan no responen a l'imaginari de dona maltractada²², i no és infreqüent escoltar a alguns jutges afirmar que hi ha moltes dones que fan un ús instrumental de la denúncia i del sistema penal, per tal d'aconseguir beneficis civils, venjar-se del marit, quedar-se amb els fills, obtenir el permís de residència, etc.

---

²¹ Aquesta explicació donada pels jutges revela una falta de claredat respecte de la funció que l'informe ha de complir en el procés penal.

²² Es considera que són exagerades o inestables, i per això, o bé menteixen, o bé fan coses tan incomprensibles per la resta de persones, com per exemple no ratificar la denúncia, no declarar al judici o tornar amb el seu marit, entre altres. (Larrauri, E. 2009b)

Tot això es el que es coneix amb l'eslògan de 'denúncies falses'²³. Es cert que no hi ha dades estadístiques d'incoació de delictes per denúncia falsa que sustentin aquesta acusació. Però potser valdria la pena investigar en un futur:

- 1.- El volum de dones que fan un ús instrumental del sistema.
- 2.- El fenomen de la retirada de denúncies
- 3.- El alt numero de sobreseïments
- 4.- El alt numero d'absolucions.

Tots aquests fenòmens conjuntament són probablement els que estan produint una problemàtica que la gent etiqueta sota l'eslògan de 'denúncies falses' i revela possiblement un mal funcionament en determinats aspectes de la llei, que caldria investigar.

7. PROPOSTES

Es considera necessari per tal de millorar l'execució dels programes formatius o de tractament que es portin a terme les qüestions següents:

En primer lloc, seria convenient que el legislador determinés de forma més exhaustiva quins delictes són violència de gènere i que definís clarament què és un 'programa formatiu' i quin marge de duració ha de tenir.

En segon lloc, convindria retirar l'obligatorietat d'aplicar programes formatius en tots els casos de suspensió i substitució de la pena de presó, i donar més discrecionalitat als jutges per tal que puguin adaptar la pena imposada a les necessitats del cas concret de forma completament facultativa²⁴.

En tercer lloc, tenint en compte l'acceptació d'aquesta mesura per part dels jutges, es podria plantejar la seva aplicació com a pena directa per alguns delictes de violència de

---

²³ La resposta dels jutges que afirmen que hi ha denúncies falses davant la qüestió de per què no s'incoen delictes per falsa acusació és que no hi ha proves, i si no hi ha proves, com ho saben ells?

²⁴ En aquest cas es deuria de plantejar la necessitat de demanar més sovint informe criminològic que serveix d'assessorament al jutge per tal d'avaluar les circumstàncies socials, personals del condemnat i imposar les mesures més adequades (Larrauri, E. 2009).

gènere o, al menys com a mesura accessòria, per tal de poder imposar-la amb la pena principal de TBC²⁵.

En quart lloc, creiem que hauria d'haver més coordinació entre les institucions, principalment entre els jutges i el SMPA, per tal que els jutges puguin conèixer en què consisteix la mesura de programes formatius (continguts, duració, qui ho porta a terme, com es gestiona, etc.) i que cada grup mostri les seves necessitats i prengui responsabilitat de les seves accions. Així seria més fàcil resoldre una part dels problemes que es presenten i executar els programes.

I, per últim, es necessari acordar els criteris de qualitat que han de complir les institucions que duen a terme els programes formatius, per tal de que aquesta mesura sigui homogènia, i que aquests criteris siguin vinculants per les entitats.

---

²⁵ La gran majoria dels jutges entrevistats consideraven preferible imposar com a pena principal TBC amb accessòria de realitzar un programa formatiu que imposar la pena de presó.

8. BIBLIOGRAFIA

Antón, L. – Larrauri, E. (2009): 'Violencia de género ocasional: un análisis de las penas ejecutadas', *Revista Española de Investigación Criminológica*, núm. 7.

<http://www.criminologia.net/pdf/reic/ano7-2009/a72009art2.pdf>

Geldschläger, H. (2009): 'Programas de rehabilitación como medida penal alternativa para hombres condenados por violencia doméstica/de género', ponència al *III Congreso del Observatorio contra la Violencia Doméstica y de Género*. 23 d'octubre de 2009.

Grupo 25 (2006): *Criterios de calidad para intervenciones con hombres que ejercen violencia en la pareja*.

http://webs.uvigo.es/pmayobre/textos/varios/violencia_masculina.pdf

Larrauri (2007): *Criminología crítica y violencia de género*. Trotta.

- (2009a): 'Educational programs for persons convicted of gender violence in Spain', en premsa.

- (2009b): Treball de recerca presentat a la Universitat Pompeu Fabra (29/10/2009)

Subero, J.J.(2008): 'Avaluació dels programes de tractament de les persones condemnades per violència de gènere. L'experiència de Catalunya', ponència presentada al seminari sobre *El tratamiento de las personas condenadas por delitos de violencia de genero en la lo 1/2004. evaluacion de tres años de experiencia: control administrativo y judicial de su aplicación*. 21 de novembre de 2008, Universitat Pompeu Fabra.